

УДК 130.2

DOI <https://doi.org/10.24195/sk1561-1264/2020-1-11>

Проценко Ольга Петрівна

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії та суспільних наук
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова 17, Харків, Україна

Васильєва Людмила Анатоліївна

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Національного аерокосмічного університету
імені М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»
вул. Чкалова 17, Харків, Україна

КУЛЬТУРНІ ФОРМИ СПІЛКУВАННЯ В САМОЗБЕРЕЖЕННІ ЛЮДИНИ ТА ВДОСКОНАЛЕННІ ЛЮДСЬКИХ ВІДНОСИН

Актуальність проблеми передусім полягає в ефективній практичній реалізації професійної заданості сучасної людини, для якої етикет стає універсальним регулятором зовнішньої сторони вчинку та дії, способом упорядкування її соціальних контактів. У статті цілісно розглядається місце моральних норм та правил етикету в культурі спілкування, їх роль у стратегії самозбереження сучасної людини, удосконалення суспільних відносин не тільки між людьми, а й цілих націй, що перебувають в ризикогенних, техногенних та кризових умовах. **Мета статті** – виявлення й аналіз особливих форм спілкування, що сприяють прояву стратегії самозбереження людини та сучасного суспільства. **Методи та результати дослідження.** *Методологія* базується на загальнонаукових методах дослідження (об'єктивність, системність, сходження від абстрактного до конкретного, єдність історичного і логічного). Використовується структурно-функціональний аналіз, окремі прийоми прагматизму, герменевтики, феноменології й антропологічної редуції, а також підходи, які відображають пошукову модель етичного знання, а саме діалогічність, доповнення, контекстуально. **Результати:** розкрита історико-філософська ретроспектива морально-етичної, просвітницької, виховної проблематики в окремих концептуальних конструкціях; представлена інтерпретація культури поведінки як самосійного факту самозбереження людини в ціннісних показниках сучасного комунікативного простору; обґрунтовано сутність захисних функцій культурних форм поведінки через порівняльний аналіз моральних вимог і правил етикету в публічному просторі людських відносин. Етикетну поведінку, яка спирається на манери, зовнішню сторону поведінки загалом, можна представити як самоврядну систему, де відсутні однозначні залежності та лінійні зв'язки. Він стає показником того, як із спонтанних, розрізнених, хаотичних прагнень та поривів окремих людей виникає універсальний соціальний консенсус, комунікативна єдність загалу та дисципліна, що сприяє людському виживанню.

Ключові слова: спілкування, мораль, етикет, людина, самозбереження, удосконалення, публічність, успіх, ризику, суспільство, комунікація.

Вступ. Глобальні проблеми сучасності актуалізують чинники, що упорядковують, організують і дисциплінують поведінку людей та спілкування між ними. У ситуації збереження біосоціальної екології, контролю над використанням науки і техніки, економічної експансії особливого значення набуває морально-етичний механізми буття людини, насамперед легітимність соціальних рішень, оснований на позитивних ціннісних орієнтирах людини.

Поряд із такими основними моральними принципами, як відповідальність, справедливість, ввічливість, миролюбність, у системі, що зберігає й удосконалює життєдіяльність людей, виходять на перший план регулятори поведінки з боку їхніх формалізованих координат, які аку-

мулюються в елементарні правила ввічливості й такту. Такі регулятори поведінки поширюються на всі сфери життя та види спілкування, упроваджуються в сучасний комунікативний простір міжособистісних повсякденних контактів людей. Вони не тільки перешкоджають усім видам агресії та протистояння, а й сприяють консолідації та консенсусу, включаються у стратегію самозбереження людини у кризових і екстремальних ситуаціях.

Мета і завдання. Зазначена актуальність зумовлює мету статті, яка полягає у виявленні й аналізі окремих культурних форм спілкування, які стають головними у стратегії самозбереження людини та суспільства в умовах цивілізаційних загроз.

Досягнення поставленої мети передбачає постановку й виконання таких дослідницьких завдань: висвітлення морально-етичної, просвітницької, виховної проблематики в концептуальних конструкціях мислителів минулого; представлення інтерпретації культури поведінки як відносно самостійного факту самозбереження людини в ціннісних показниках сучасного комунікативного простору суспільства; обґрунтування змісту захисних функцій культурних форм поведінки через порівняльний аналіз моральних вимог і правил етикету в публічному просторі людських відносин.

Методи дослідження. Аналітична складова частина статті базується на таких загальнонаукових методах дослідження, як об'єктивність, системність, сходження від абстрактного до конкретного, єдність історичного та логічного. Використовуються структурно-функціональний аналіз, окремі прийоми прагматизму, герменевтики, феноменології й антропологічної редукції, а також підходи, які відбивають пошукову модель етичного знання, а саме діалогічність, додатковість, контекстуальність.

Результати. Отже, у сучасному публічному просторі моральна культура людей, яка транслюється через учинки, манери поведінки, сприяє збереженню гуманістичних принципів спілкування, як-от порядок, дисципліна, погодженість, справедливість. Усе це має надзвичайну актуальність у час, коли аксіологічна сфера духовних намагань суспільства націлена на перспективу виживання всього людства, саме в масштабі планетарної єдності. Безперечно, роль моральних вимог та правил етикету зростає. Вони активно включаються в механізм адміністративно-правового регулювання життєдіяльності людей, стають особливою технікою примусовості кожної окремої особистості. Тут людина, як вольова істота, повинна повною мірою концентрувати всі свої внутрішні сили, критично переглядати свою публічну діяльність, оскільки тільки так вона може наділяти свої вчинки елементом дисципліни, цивілізаційно прагнути до самозбереження, відділяти себе від небезпек, що здатні руйнувати її як фізичний, так і духовний світ.

У сучасному філософсько-етичному знанні своєчасно актуалізоване поняття метаноїї як особливої зміни свого Я, що сприяє виробленню нового погляду людини на навколишній світ. Її ціль – збереження свого життя на благо самій собі та на благо інших людей. Так, вітчизняний дослідник М. Цибра зазначає, що «завжди виникає негайна потреба обмінятися словом, думками щодо вічної надії людини на життя й змінювати себе в гуманному середовищі. Індивід приваблює лише те оточення, де ще не остаточно втрачена можливість виховування власної волі в єдино досконалому та зручному у всіх відношеннях напрямі <...> і собі, і людям» [9, с. 196].

Варто зазначити, що в історії філософсько-етичної думки повною мірою простежується сталий інтерес щодо досліджень захисних функцій моральної детермінації в системі соціальних взаємодій. Цей інтерес формується ще в античності та включається в загальну лінію поведінки людини. Так, за словами М. Фуко, існує своєрідна «турбота про себе». Крім того, доречною буде думка Аристотеля, який зазначив необхідність дотримання «золотої середини», щоб уникати зайвих – агресивних, провокаційних, грубих форм поведінки, які руйнують упорядкованість у відносинах між людьми. По суті, це була перша спроба описати ціннісні характеристики поведінки людини з боку єдності внутрішнього та зовнішнього через культуру поведінки та толерантне спілкування, у якому саме вимоги моралі та правила пристойності стають своєрідними регуляторами соціальних відносин людей, впливають на формування їх-

ніх чеснот та гідних манер. Аристотель докладно осмислює форми поведінки, які пов'язані із дружелюбністю, люб'язністю, рівністю. Водночас філософ підкреслює, що манер, які заслуговують на осудження, значно більше, і вони вказують на людські недоліки – гнівливність, удавання, блазенство, неотесаність. Саме вони стають первинними руйнівниками суспільної моралі, привносять у публічне спілкування дисгармонію, змушують страждати Інших. І така незбагнена поведінка свідчить насамперед про невдосконалену природу самої людини. Таємницю моральної діяльності Аристотель визначає так: «<...> прекрасного і благого досягають ті, хто робить правильні вчинки» [2, с. 67].

Римська філософія епохи еллінізму, насамперед пізніх стоїків, привертала особливу увагу щодо дослідження культури поведінки взагалі та манер і пристойності зокрема в екстремальних подіях життя людини. Представники цього напрямку склали цілу програму виживання, яка спиралася на систему моральних якостей, які не тільки мають допомогти людині в її спілкуванні з іншими, а й стають своєрідними ціннісними гарантами. Так, у «програму» самозбереження людини включався принцип «жити згідно із природою», що, на думку стоїків, спрямовує людину до самозбереження, «жити згідно з розумом» – теж необхідно, тому що мораль бере свої витoki у знанні про всесвіт, а «дотримання добродетельності» важливе тому, щоб життя людини стає узгодженим і гармонійним. Особлива увага водночас приділяється тим чеснотам, які спрямовані на підтримку сили духу людини, – мужність, рішучість, добра воля, тобто вміння вибирати, як треба діяти, щоби приносити користь.

Манери поведінки, на думку Сенеки, є складною і невід'ємною стороною поведінки людини, що орієнтується на морально, цінне. Вони є специфічними знаками, за допомогою яких чеснота стає видимою, відчутною. «Існує велика різниця, – підкреслює Сенека, – між матерією благодіяння і самим благодіянням» [6, с. 19]. Крім того, на його думку, манери поведінки зазнають впливу суспільною думки, вони однаковою мірою є обов'язковими для всіх. По суті, Сенека рекомендує дотримуватись такого способу життя, який демонструє вміння жити серед людей. Сенека, коли розмірковує про моральну цінність зовнішніх показників поведінки, показує, що кожній чесноті відповідає своя «матеріальна оболонка», яка представлена певним способом життя і манерами поведінки.

У філософських поглядах Цицерона виявляються такі оригінальні підходи до інтерпретації корисних проявів моральної культури, як збагачення категоріального апарату в розуміння цього явища. Так, Цицерон уводить додаткову категорію, яка характеризує культуру поведінки в її зовнішніх проявах, – категорію належності. На думку мислителя, те, що називається «належним», виявляється в усіх учинках, словах, рухах і позах людини та виражається у трьох речах – красі, порядку, вбранні [10, с. 368]. Почуття міри і стриманість є головними показниками, елементами змісту поняття «належне». Належна поведінка виявляється через повагу, суть якої полягає в тому, щоб не ображати інших людей, а прагнення до такої поведінки – це обов'язок кожного. Цицерон розкриває сутність культури поведінки і поводження як особливого виду комунікативного зв'язку, який здійснюється завдяки вдосконаленню манер людини, щоб оточення могло відвернути шкоду, яка загрожує реалізації принципів справедливості та гуманізму. І саме гуманізм, що поширюється в епоху Відродження, сприяє поширенню вимог, яких людині необхідно дотримуватись у своїй поведінці, коли вона прагне до самовдосконалення.

Прагнення до неординарності, неповторності й несхожості спонукало гуманістів до пошуку оригінальних форм демонстрації особистої думки у веденні публічних виступів, промов, суперечок, бесід. «Ні душею, ні словом ми не повинні нехтувати», – наполягає Ф. Петрарка. Дух і слово взаємозалежні. Дух знаходить у словах «загальний огляд», а слово не знайде своєї значущості, якщо не збереже величі духу» [1, с. 16–17].

Мислителі епохи Відродження інтерпретували моральні чесноти як мотивацію до успішної господарчої діяльності. Передумовами успіху вважали вміння володіти своїми пристрастями, не порушувати душевного спокою заздрістю, не віддаватися надмірності та бути стриманими в мові. Над думку Л. Бруні, «життєві взаємозв'язки» багаті непередбаченими ситуаціями, що вимагають усе нових нюансів у стратегії поведінки. Проте є такі константи, що гарантують вище

благо та щасливе життя кожного. Серед них «добре діяння», яке уникає крайнощів у поведінці. Уміння добре діяти супроводжується такими чеснотами, як самовладання, серйозність, помірність. Так, наприклад, якщо дотримуватися помірності, то виникає нова добродієвість – увічливість. Відсутність її як особливої душевної властивості або відмітної риси характеру обертається пороками. Л. Бруні в своїй праці «Уведення до науки про мораль» застерігає від цього. Необхідно, щоб люди не ставали для інших ні ненависними супротивниками, ні догідливими підлабузниками, щоб вони не забріхувалися, вихваляючись, а також не використовували іронію заради приниження інших; крім того, вони не були б неотесаними або блазнями [7, с. 61].

У період із XVII по XIX ст. з'являється плеяда філософів-моралістів, які запропонували оригінальне трактування культур-комунікативних форм поведінки та їхніх моральних детермінант. Тонкі спостерігачі, глибокі аналітики, талановиті оповідачі, вони через оригінальні есе, афоризми, листування зробили серйозні узагальнення щодо окремих форм поведінки та моральних детермінант (Б. Грасіан, Ф. Ларошфуко, Ж. Лабрюйер, Ф. Честерфілд). Саме ці дослідники торкнулись важливих феноменів культурної взаємодії, актуалізували їх морально-етичні та соціально-психологічні дослідження. Це – ввічливість, люб'язність, такт, а також витонченість манер, їхня роль у міжнародних відносинах (дипломатичний протокол), у сферах політики й економіки. Так, наприклад, Ж. де Сталь аналізує роль манер у зв'язку з формою державного керування поведінкою політичного діяча. Учена попереджає читача, що чемні розмови та шаноблива люб'язність співрозмовника здатні розбудити добрі почуття, «людина терпима, може жити у своє задоволення в колі людей, які належать до іншої партії <...> Але воістину неможливо стерпіти у присутності людини всі вирази, жести, інтонації, які видають її кепське виховання» [8, с. 282].

Представники філософської думки Нового часу відокремлювали манери і пристойності. Це пов'язано з тим, що буржуазне суспільство прославляло волю, індивідуальні прагнення та практичну спрямованість у діловій активності окремої людини, було зацікавлено у здібностях до організації й управлінні у сфері виробництва. Теоретичні моделі вдосконалення культурних форм поведінки, поширення моральної нормативності й удосконалення манер сприяли вирішенню конкретних завдань: запобіганню конфліктам, що виникають унаслідок реалізації кожним власного інтересу, використанням культурних форм поведінки для об'єднання індивідів у соціальні асоціації та досягнення публічного успіху, якими б незначними вони не здавалися на перший погляд. У своїй праці «Досліди, чи повчання моральні і політичні» Ф. Бекон спеціально присвячує розділ манерам та запитує: Чому манери, такий другорядний момент у поведінці людини, можуть впливати на реальний практичний результат і всю діяльність? І дає таку відповідь на це питання: «За малі справи люди одержують велику похвалу, тому що малі справи постійно затребувані, а отже, на очах; прояв же якоїсь великої чесноти трапляється вкрай рідко, тільки під час значних подій <...>» [3, с. 467].

На основі досліджень моральної культури та її впровадження в різні сфери соціальної діяльності розвивається особливий розділ етичного знання – ділова етика, де предметом наукового дослідження стає культура партнерства, норми і принципи, які регулюють ведення переговорів, угод, дотримання обов'язків. Увічливість і благопристойність стають такими ж принципами суспільної моралі, як вимога справедливості, відповідальності, повага до обов'язку, толерантність та добродієвість.

На нашу думку, саме діловий етикет, що виник на тлі історичного розвитку комунікативної культури, є результатом демократичних перетворень, які відобразилися у сфері моральних відносин та індивідуальної поведінки людини. У наш час діловий етикет являє собою універсальний код, укладений у систему формованої, ціннісно значущої нормативності, яка зберігає особистісну гідність, індивідуальну свободу, стимулює творчий потенціал людини в її соціально-практичній діяльності. Захисні функції культурних форм поведінки і спілкування містяться головним чином у сталих системах різного роду нормативних положень формального та неформального порядку, де значна роль відводиться моральній спрямованості й етикетній імперативності, що мають різні ступені примусовості.

Моральна норма виражає вимогу до поведінки, виходячи із гранично узагальненої підстави до добра («підклуйся про молодших», «поважай старших», «будь справедливим», «не зраджуй»). Така вимога мотивована, логічно обґрунтована, допускає рефлексію та спрямована на вчинок. Порівняно із правилами етикету моральна норма конкретно не визначена, не співвіднесена ні з умовами, ні з носіями. Саме тому моральна нормативність не піддається зведенню в замкнуту систему статутів, кодексів, програм. Укладаючи в собі гуманістичну тенденцію, вона загально звернена до людини як такої. На відміну від моральної норми, правила етикету мають однозначну спрямованість на конкретну дію чи комплекс дій людини. Вони передбачають і суб'єктивні розходження (стать, вік, національна належність). Якщо моральна норма передбачає творчу ініціативу суб'єкта, його індивідуальну неповторність, то правила етикету посилаються на уподібнення, копіювання, наслідування.

Правила етикету, як і моральні норми, мають рекомендаційний характер і пов'язані з волевиявленням окремого індивіда. Регламентуюче призначення правил етикету виявляється в тих випадках, коли з'являється необхідність стандартизувати чи створити «штучні» параметри вчинків чи дій, з тією чи іншою метою, наприклад, «не шуміти», «не залишати за собою сміття», «без маски не заходити до приміщення», останнє стає конче необхідним у теперішніх умовах. У такому разі правила передбачають формалізовані модифікації поведінки – моделі, стереотипи, зразки.

Необхідність в упорядкуванні вчинків і дій пов'язана з інституалізацією деяких етикетних правил. У такому разі останні вводяться в загальний процес упорядкування тієї чи іншої діяльності людей, їхньої конкретної зайнятості. Тоді правила етикету можуть виступати у статусі адміністративних чи організаційних вимог, як складові частини трудової чи професійної дисципліни.

Нині правила етикету набувають значущості у стратегії публічної поведінки. У переліку етичних нормативів, що звичайно забороняють небажані варіанти поведінки, неважко побачити ті, які регулюють технічний бік останньої: кинесіку та проксеміку. Публічний простір, з його тенденцією до відкритості, передбачає створення затребуваного часом певного неформалізованого практикуму спілкування, де за реалізації морального принципу толерантності не обійтись без потреби в етикетній імперативності, яка спрямована на дотримання норм гарного тону, скажімо, у культурі мовлення та дотримання чемності в міжособистісних стосунках, завдяки жорстким зауваженням. Теоретичним підґрунтям практичної значущості правил етикету для гармонізації публічних відносин стає дослідження К. Апеля, де він розрізняє два шари інтерсуб'єктивності спільноти: з одного боку, шар емпіричної, історично сформованої взаємодії, а з іншого – нормативно-ідейний шар як єдино можливий «регулятивний принцип» справжнього порозуміння [10, с. 274].

Правила етикету особливим чином співвідносяться з моральними нормами. Вони відтворюють їх, являють собою границі, обмеження, заборони щодо поведінки, які окреслюють простір дозволеного і недозволеного, припустимого і неприпустимого. Однак водночас правило етикету спрямоване в поведінці до окремого, а моральна норма – до загального. Своїм різноманіттям і конкретно-прикладним характером етикетні «заклики» сприяють тому, щоб наділити моральні оцінки, цінності, почуття і переживання універсальними засобами виразності, створюючи цілком визначену візуальну мову буття моралі й «опредмечуючи» морально значуще. Привілеєм моральних норм і етикетних правил у провадженні культури спілкуванні та реалізації її регулятивно-захисної спрямованості можна вважати їхню утилітарно-прагматичну спрямованість на підтримку порядку та дисципліни тоді, коли людина дбає про свій спокій та комфорт, свій авторитет, успіх, прагне до поваги в публічному та приватному житті [11].

Висновки. Гуманізація відносин у сучасному суспільстві, які наповнені конфліктними, ризиковими ситуаціями, пов'язана з активізацією культурних принципів і універсальних форм спілкування та їх поширенням. Провідну роль у цьому відіграє просвітництво в головних його напрямках, а також виховна робота різних освітніх закладів, починаючи з елементарного знайомства із правилами гарного тону та подальшого формування морально-етичного потенціалу в міжособистісних стосунках людей.

Список використаних джерел

1. Антология мировой философии: Возрождение. Минск ; Москва : Харвест ; АСТ, 2001. 928 с.
2. Аристотель. Никомахова етика. *Сочинения* : в 4-х т. / Аристотель. Москва : Прогресс, 1983. Т. 4. С. 53–295.
3. Бэкон Ф. Опыты, или наставления нравственные и политические. *Сочинения* : в 2-х т. / Ф. Бэкон. Москва : Мысль, 1978. Т. 2. С. 349–483.
4. Васильева Л. Людина публічна в соціокомунікативному просторі. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політичні студії*. 2018. Вип. 20. С. 21–27.
5. Проценко О. Етикет у просторі практичної філософії : монографія. Харків, 2002. 240 с.
6. Сенека Л. О благодеяниях. Римские стоики: Сенека, Эпиктет, Марк Аврелий. Москва : Республика, 1995. С. 14–167.
7. Сочинения великих итальянских гуманистов эпохи Возрождения (XV в.) / под. ред. Л. Брагиной. Санкт-Петербург : Алтейя, 2002. 384 с.
8. Сталь Ж. О литературе, рассмотренной в связи с общественными установлениями. Москва : Искусство, 1989. 476 с.
9. Цибра М. Метаноія : філософсько-етичний аспект : монографія. Одеса : Астропринт, 2006. 240 с.
10. Цицерон. О страсти, о дружбе, об обязанностях / сост. В. Горенштейн, М. Грабарь-Пасек, С. Утченко. Москва : Наука, 1974. 248 с.
11. Cultural Differences in Emotional Responses to Success and Failure / M. Lewis et al. *International Journal of Behavioral Development*. 2010. Vol. 34. № 1. P. 53–61.
12. Featherstone M. The Body in Consumer Culture. *The body. Social Process and Cultural Theory*. London : Sage, 1991. P. 170–196.
13. Gordon M. Supermarket kultury : Kultura globalna a tożsamość jednostki. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 2005. 302 s.
14. Gundle S. Glamour. A History. Oxford : Oxford University Press, 2008. 464 p.

References

1. *Antologiya mirovoy filosofii : Vozrozhdenie* [Anthology of world philosophy: Renaissance]. Mn. : Harvest, 2001. 928 p.
2. Aristotel (1983). *Nikomahova etika. Sochineniya*: v 4 tt. T. 4. [Nicomachean ethics]. M. : Progress, 1983. P. 53–295.
3. Bekon, F. (1978). *Opyit ili nastavlennyya npravstvennyie i politicheskie*. Sochineniya: v 2 tt. T. 2. [Experience or instruction moral and political thoughts]. M. : Myisl, 1978. P. 349–483.
4. Vasylieva L. (2018). *Liudyna publiczna v sotsiokulturnomu prostori* [Public person in the socio-cultural space]. [The Ukrainian language dictionary]. Lviv : LNU, P. 21–27. [in Ukrainian].
5. Protsenko, O. (2002). *Etiket v prostori praktichnoï filosofii* [Etiquette in the vast practical philosophy]: monograph. [The Ukrainian language dictionary]. Kharkiv: KhNU, 2002. 240 p. [in Ukrainian].
6. Seneka, L. A. (1995). *O blagodeyaniyah. Rimskie stoiki: Seneka, Epiktet, Mark Avrelily* [About good deeds. Roman stoics: Seneca, Epictetus, Marcus Aurelius]. Republic, 1995. P. 14-167.
7. *Sochineniya velikih italyanskikh gumanistov epohi Vozrozhdeniya (XV vek)* [Works of the great Italian Renaissance humanists]. SPb. : Altea, 2002. 384 p.
8. Stal, G. (1989). *O literature rassmotrennoy v svyazi s obschestvennyimi ustanovleniyami* [About literature is reviewed in relation to social institutions]. M. : Iskusstvo, 1989. 476 p.
9. Tsymba, M. F. *Metanoiia. Filosofsko-etychnyi aspekt* [Metanoia. Philosophical and ethical aspect]: monograph. [The Ukrainian language dictionary]. Odesa: Astroprynt, 2006. 240 p. [in Ukrainian].
10. Apel K. O. *Transformation der Philosophie*. Frankfurt. M., 1973, 224 p.
11. *Cultural, Differences in Emotional Responses to Success and Failure* / M. Lewis, K. Takai-Kawakami, K. Kawakami, M. Sullivan. *International Journal of Behavioral Development*. 2010, Vol. 34, № 1, P. 53–61.
12. Featherstone, M. (1991). *The Body in Consumer Culture. The body. Social Process and Cultural Theory*. London. Sage, 1991, P. 170–196.

13. Gordon, M. (2005). *Supermarket kultury : Kultura globalna a tożsamość jednostki*. Warszawa : Państwowy Instytut Wydawniczy, 2005. 302 s.
14. Gundle, S. (2008). *Glamour. A History*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 464 p.

Procenko Olga Petrovna

Doctor of Philosophy, Professor,
Head of the Department of Philosophy and Social Sciences
National Aerospace University “Kharkov Aviation Institute”
17, Chkalova str., Kharkov, Ukraine

Vasylieva Lydmila Anatoliivna

PhD in Philosophy, Assistant Professor,
Associate Professor at the Department of Philosophy and Social Sciences
National Aerospace University “Kharkov Aviation Institute”
17, Chkalova str., Kharkov, Ukraine

**CULTURAL FORMS OF COMMUNICATION IN HUMAN SELF-SAVING
AND IMPROVEMENT OF HUMAN RELATIONS**

The relevance of the topic reveals in the effective realization of the professional intention of a modern person, for whom etiquette becomes a universal regulator of the external side of a deed and action, a way to organize social contacts. The article explores the place of moral norms and rules of etiquette in the culture of communication. In particular, it reveals their role in self-preservation and the improvement of relations with other people in the risk society. The purpose of the article is to identify and analyze such forms of communication that are becoming the main ones in the strategy of self-preservation of a person and society in modern risk-generating conditions. The research methodology is based on the generalization of theoretical studies of social philosophy regarding the sphere of moral norms and rules of etiquette in the culture of communication. Results. The historical and philosophical retrospective of moral, ethical and educational perspectives in separate conceptual constructions is revealed; the interpretation of the culture of behavior as an independent fact of human self-preservation in the value indicators of the modern communicative space is presented; the essence of the protective functions of cultural forms of behavior is substantiated through a comparative analysis of moral requirements and rules of etiquette in the public space of human relations. Etiquette behavior based on manners, and the external side of behavior as a whole, can be presented as a self-governing system, where there are no unambiguous dependencies and linear connections. It becomes an indicator of how, from the spontaneous, disparate, chaotic aspirations and impulses of individuals, a universal social consensus emerges, the communicative public unity, discipline that promotes human survival.

Key words: communication, morality, etiquette, man, self-preservation, improvement, publicity, success, risks, society, communication.